

УДК 378.147:78(045)

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-8\(26\)-237-244](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-8(26)-237-244)

Михаськова Марина Анатоліївна доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри музикознавства, інструментальної підготовки та методики музичної освіти, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013, тел.: (067) 813-21-24, <https://orcid.org/0000-0003-1248-3903>

Шубіна Вікторія Борисівна викладач кафедри музикознавства, інструментальної підготовки та методики музичної освіти, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013, тел.: (097) 421-15-52, <https://orcid.org/0000-0001-6106-2537>

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Анотація. В статті аналізуються можливості комплексного вивчення освітніх компонентів у процесі фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. В основі ідеї лежить системно-синергетичний підхід, який враховує синтетичну природу музики у різноманітності її стилів і жанрів, засобів музичної виразності та різнобічну музично-педагогічну діяльність майбутніх фахівців.

Авторами статті пропонуються три способи отримання інтегрованої мистецької інформації. Перший спосіб передбачає проведення занять із предметів, з'єднаних у спільні комплекси. Предмети-комплекси об'єднані навколо певних видів професійної діяльності й спрямовуються на розуміння певної специфіки музично-педагогічних дій (методико-просвітницьких, виконавських, аналітико-інтегративних, диригентських тощо). Другий спосіб передбачає з'єднання тем окремих предметів між собою або інтегральні мистецькі комплекси. Вони об'єднуються навколо міждисциплінарних зв'язків, інформації суміжних понять за видами мистецтв чи засобами їх виразності. Третій спосіб включає об'єднання в навчальних темах мистецької термінології. «Дуальні» теми відокремлюються та вивчаються в процесі засвоєння фахових предметів відповідно до формоутворюючих принципів, універсальних понять, спільних мистецьких категорій, «образів-аналогій» (ритм, гармонійність, симетрія та асиметрія тощо). Розкриття кожного з них супроводжується прикладами, наведеними орієнтовними темами, суміжною мистецькою термінологією. Серед наведених комплексів присутні освітні компоненти музично-теоретичного («Історія музики», «Основи теорії музики») та виконавського («Основи виконавської майстерності») циклів професійної підготовки педагогів-музикантів.

Ключові слова: майбутні вчителі музичного мистецтва, професійна підготовка, комплексний підхід, інтегральні мистецькі комплекси, предмети-комплекси.

Mykhaskova Maryna Anatoliivna Doctor of pedagogical sciences, Assistant Professor, Professor of the Department of Musicology, Instrumental Training and Methods of Music Education, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, Proskurivskoho Pidpillia St., 139, Khmelnytsky, 29013, tel.: (067) 813-21-24, <https://orcid.org/0000-0003-1248-3903>

Shubina Viktoria Borysivna Teacher of the Department of Musicology, Instrumental Training and Methods of Music Education, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, Proskurivskoho Pidpillia St., 139, Khmelnytsky, 29013, tel.: (097) 421-15-52, <https://orcid.org/0000-0001-6106-2537>

COMPLEX APPROACH IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF MUSIC ART

Abstract. The article analyzes the possibilities of complex study of educational components in the process of professional training of future music art teachers. The basis of the idea is a system-synergistic approach, which takes into account the synthetic nature of music in the diversity of its styles and genres, means of musical expressiveness, and versatile music-pedagogical activity of future specialists.

The authors of the article offer three methods of obtaining integrated artistic information. The first method involves conducting classes on subjects connected in common complexes. Subjects-complexes are united around certain types of professional activity and are aimed at understanding certain specifics of music-pedagogical actions (methodical-educational, performing, analytical-integrative, conducting, etc.). The second method involves connecting the topics of individual subjects with each other or integral artistic complexes. They are united around interdisciplinary connections, information of related concepts by types of arts or means of their expression. The third method includes the unification in educational topics of artistic terminology. “Dual” topics are separated and studied in the process of mastering professional subjects in accordance with form-creating principles, universal concepts, common artistic categories, “images-analogies” (rhythm, harmony, symmetry and asymmetry, etc.). The disclosure of each of them is accompanied by examples, indicative topics, and related artistic terminology. Among the listed complexes are educational components of music-theoretical («History of music», «Fundamentals of music theory») and performing («Fundamentals of performance skills») cycles of professional training of pedagogues-musicians.

Keywords: future teachers of music art, professional training, complex approach, integral artistic complexes, subjects-complexes.

Постановка проблеми. Із метою успішного подолання проблем і протиріч, урізноманітнення традиційних форм, засобів і методів освітнього процесу в професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва необхідно удосконалювати систему освітньої роботи в закладах вищої освіти. Досягнути бажаного результату, на нашу думку, можна із застосуванням комплексного підходу та моделюванням інтегрованої фахової діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі знаходимо звернення авторів до питань професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва (В. Дряпіка, Л. Пастушенко, М. Ткаченко, О. Щолокової та ін.). Методичним основам музично-педагогічної освіти присвячені праці О. Гумінської, А. Козир, Я. Кушки, О. Михайличенко, Г. Падалки, О. Ростовського, В. Черкасова та ін. Інтеграції як основі мистецької освіти присвятили свої праці Л. Масол, О. Олексюк, О. Рудницька та ін. Однак розкриттю ідеї комплексного вивчення предметів фахового спрямування різними способами було присвячено недостатньо уваги.

Мета статті – розкрити практичні способи комплексного отримання інтегрованої мистецької інформації в процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Професійна підготовка вчителя мистецтва (музичного мистецтва) спрямована на майбутню діяльність і пов'язана з реалізацією реформи Нової української школи. Одним із орієнтирів стало викладання предметів «Музичне мистецтво» та «Образотворче мистецтво» в інтегрованому курсі «Мистецтво». Передбачаючи основні майбутні вектори роботи вчителів, відбулося корегування навчальних планів спеціальності Середня освіта (Музичне мистецтво) та Середня освіта (Образотворче мистецтво).

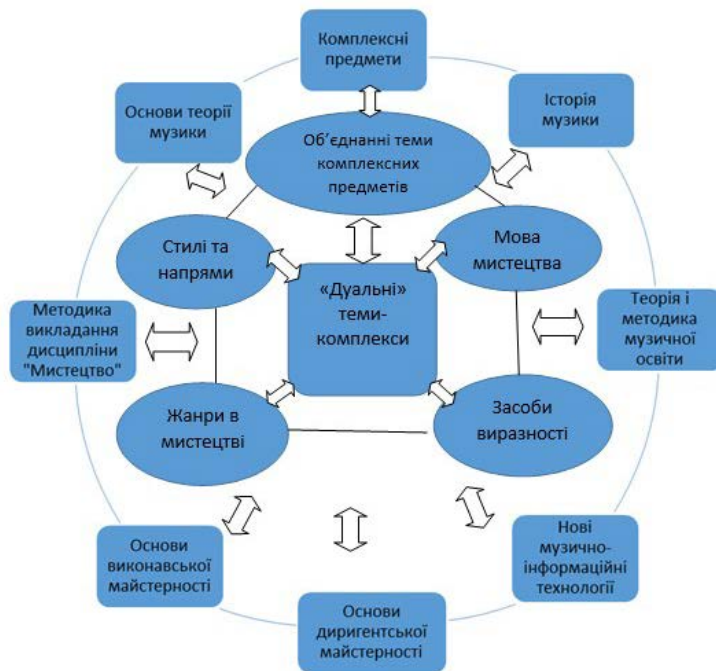
Підготовка майбутніх фахівців до комплексної діяльності відбувається за допомогою великоблочного та дрібного програмування освітніх компонентів. Великоблочне програмування дає можливість скерувати дії викладачів відповідно до затвердженої програми роботи з предметів, визначити зміст, форми роботи, обсяг, види контролю виконання програм. Дрібне програмування поділяє матеріал предметів на окремі блоки роботи з метою контролю результатів діяльності та перевірки виконуваних завдань [3, с.294]. Для методичного забезпечення освітніх компонентів створені або знаходяться в подальшій розробці методичні посібники, підручники, силабуси предметів у друкованому та електронному вигляді.

Оскільки майбутня діяльність вчителів інтегрованого курсу «Мистецтво» передбачає залучення як традиційного, так і комплексного підходу, нами розглядається два напрямки роботи. Перша лінія діяльності

полягає у визначенні шляхів поліпшення якості викладання і покращанні професійної підготовки за допомогою традиційних шляхів; друга – визначає шляхи залучення комплексної системи роботи як засобу забезпечення цілісності уявлень здобувачів вищої освіти щодо музичного мистецтва та інноваційних методик його викладання [3, с.294].

Комплексна система діяльності організації навчання була описана та апробована на початку ХХ ст. у Швейцарії (А. Фер'єр), Бельгії (О. Декролі), Німеччині (О. Шульц) та колишньому СРСР, але не набрала достатньо прихильників [2, с. 178]. Вона передбачала засвоєння матеріалу навколо тем (предметів), які об'єднувалися в окремі системи. Наприклад, комплексна програма «Природа» включала навчальні дисципліни «Природознавство», «Біологія», «Географія» тощо.

У межах музичного мистецтва закладений внутрішній комплекс, який полягає у синтетичній природі самої музики, у різноманітності її стилів і жанрів, засобів музичної виразності. Завдяки багатству змістового наповнення музичного мистецтва, відповідно до системно-синергетичного підходу, можна здійснювати комплексне об'єднання трьома способами (рисунок 1)[3, с.295].

Рис. 1. Способи комплексної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва

Перший спосіб передбачає проведення занять із предметів, об'єднаних у спільні комплекси. Ця ідея об'єднання декількох курсів в один навчальний предмет виношувалась у думках українських педагогів і науковців вже не один рік. Наприклад, доцільним та ефективним є об'єднання дисциплін у спільні комплекси:

– комплекс «Історія музики» включає освітні компоненти «Історія зарубіжної музики», «Історія української музики», «Сучасне музичне мистецтво», «Музичний фольклор України» тощо;

– комплексна дисципліна «Основи виконавської майстерності» включає «Основний музичний інструмент», «Додатковий музичний інструмент», «Концертмейстерський клас», «Ансамбль», «Оркестровий клас» тощо.

Широке змістове наповнення курсів професійної підготовки і обмеженість часу на їх вивчення спонукають викладачів обирати зі змісту предмета основні теми, які найповніше розкривають сенс мистецтва та допомагають в осягненні змісту професії. Враховуючи те, що обсяг аудиторного часу на вивчення кожної дисципліни регламентується навчальним планом і становить обмежену кількість часу, викладачі обирають теми, які розкривають базові основи дисципліни і приляють кращому розумінню специфіки музично-педагогічних дій [3, с.296].

Другий спосіб – це об'єднання тем окремих предметів між собою або інтегральні мистецькі комплекси («Стилі та напрями», «Жанри в мистецтві», «Мова мистецтва», «Засоби виразності»). Завдяки такому з'єднанню дисциплін різного спрямування відбувається збагачення змісту матеріалу хореографічним, культурологічним, історичним, літературним, образотворчим змістом [3, с.297]. Зокрема, теми «Музичний класицизм», «Музичне мистецтво романтизму», «Музичний реалізм», «Музичний імпресіонізм» тощо, включені до тематики курсу «Історія зарубіжної музики». Ці теми можна опрацьовувати, вивчаючи твори композиторів під час засвоєння освітнього компонента «Основи виконавської майстерності». Завдяки такому взаємопроникненню майбутні вчителі музичного мистецтва усвідомлюють взаємозв'язки та взаємозалежності між усіма елементами теоретичних та практичних знань різних видів мистецтв, вчаться оперувати фаховою термінологією в сфері професійної діяльності, використовують широкий спектр міждисциплінарних зв'язків.

Взаємозв'язок виконавської та методичної підготовки в межах курсу «Основи виконавської майстерності» можливий у темах «Й. Бах. Деякі правила гри поліфонічних творів», «Музично-педагогічна діяльність Г. Нейгауза», «Пояснювально-ілюстративний вид музичного навчання в діяльності Г. Беклемішева», «Г. Коган. Основні принципи роботи педагога-музиканта» тощо.

Побудова занять із комплексних предметів відбувається за допомогою:

- наскрізного планування тем-комплексів;
- залучення спільних та особливих рис кожної дисципліни;
- використання образного змісту творів музичного мистецтва й інших видів мистецтв;

– знаходження естетичних та моральних сенсів та аналогій творів музичного мистецтва з іншими видами мистецтв [3, с.298].

Третій спосіб включає об'єднання в навчальних темах мистецької термінології. Під час вивчення освітніх компонентів пропонується використовувати спільні (дуальні) теми-комплекси (термін О. Михайличенка). Спільними для мистецтв є формоутворюючі принципи, якими виступають ритм, гармонійність, пропорційність, рівновага, симетрія та асиметрія, динаміка та статика, контраст і нюанс [4].

Дисципліни професійного спрямування забезпечують єдність універсальних художньо-естетичних понять «жанр», «стиль», «напрямок», «композиція», «симетрія», «форма», «динаміка», «контраст», «ритм» тощо. Кожна навчальна дисципліна професійної підготовки педагога-музиканта передбачає засвоєння спільних мистецьких категорій: «емоція», «почуття», «образ», «пафос», «афект» тощо [3, с.298].

Особливо результативними роблять процес комплексного використання мистецтв в мистецьких мовах спільні риси та елементи. Під час вивчення теми «Інтонація як основа образотворення і музичності» (мелодійність поетичного слова, метроритмічна організованість музики і поезії, деякі особливості членування будови, елементи звуконаслідування, особливості динамічного темпу) відбувається взаємозв'язок у засобах виразності музичного та літературного видів мистецтв [4]. Твори образотворчого мистецтва пов'язані з музичними «провідним та перспективними планами», світлотіньовими співвідношеннями, колоритом, композицією, повторюваністю та контрастністю тощо.

Формування інтегральних мистецьких комплексів формуються у здобувачів вищої освіти можливе також за допомогою «образів-аналогій» (термін Л. Масол,) втілених засобами звуко-інтонаційної, візуальної та рухо-пластичної мови [1, с. 20]. На думку Л. Масол, рухо-пластична мова допомагає «осмисленню специфіки музики насамперед танцювальної та балетної, передбачає урізноманітнення традиційного прийому пластичного інтонування за рахунок розширеного діапазону мови «рук, що розмовляють», активнішого застосування прийомів із методичних систем Ж. Жак-Далькроза і В. Верховинця, елементів методики «вільного художнього руху» Л. Алексєєвої та І. Кулагіної, «методу дзеркал» В. Коен (де рухи тіла як дзеркало відображають музичний рух)» [1, с. 20]. Вони допомагають досягнути принципи зв'язку музики з рухом, його взаємовідношення з ритмом, метром, темпом тощо.

Освітні компоненти музично-теоретичного циклу («Елементарна теорія музики», «Сольфеджіо», «Гармонія», «Аналіз музичних творів», «Поліфонія») розглядають у комплексі теми, які розкривають поняття музичних звуків (їх властивості), мелодію, лад, ритм, темп, такт, розмір, форму, паузу тощо. Ознайомлення з темами щодо жанру танцю, маршу, пісні, музичного образу, оркестру, особистостями композитора і виконавця, музичною інтонацією відбувається в процесі засвоєння дисциплін «Основний музичний інструмент», «Оркестровий клас», «Додатковий музичний інструмент» тощо.

Під час групових (практичних та лабораторних) й індивідуальних занять слід залучати понятійні «діади» (термін Л. Масол). Наприклад, у процесі засвоєння предметів «Історія зарубіжної музики», «Історія української музики» ключовими термінами виступили: «характер музики ↔ форма», «форма ↔ композиція», «пісня, музична форма ↔ фігури, форма», «танець ↔ палітра», «пісня, куплет ↔ палітра, колір», «симетрія ↔ репризність»[3, с.300].

Дисципліни практичного спрямування («Основний музичний інструмент», «Додатковий музичний інструмент» тощо) роз'яснювали пари понять: «звук f, P ↔ фарби (теплі, холодні)», «мелодія ↔ лінія, крапка», «сім нот ↔ кольорова веселка», «ритм ↔ ритм (витинанка)», «ритм ↔ композиція», «звуки вверху, внизу ↔ контур, пляма», «темп ↔ плановість», «звуки довгі, короткі ↔ графіка, лінії», «штрих ↔ риска», «вокальний та інструментальний ансамбль ↔ натюрморт, композиція», «колір ↔ тональність», «тембр ↔ колір», «мотив ↔ візерунок, орнамент»[3, с.300].

Зміст понять «штрих ↔ риска» і «вокальний та інструментальний ансамбль ↔ натюрморт, композиція», «темп ↔ плановість» доцільно розглядати під час практичних занять із дисциплін «Основний музичний інструмент», «Постановка голосу (вокал)», «Хорове диригування» тощо [5].

Висновки. Отже, комплексна організація навчання за допомогою предметів-комплексів, об'єднання тем предметів та «дуальних» тем-комплексів враховує сукупність взаємопов'язаних способів, методів та прийомів проведення музично-педагогічної роботи. Предмети-комплекси об'єднуються навколо певних видів професійної діяльності й спрямовуються на розуміння певної специфіки музично-педагогічних дій (методико-просвітницьких, виконавських, аналітико-інтегративних тощо). Інтегральні мистецькі комплекси (теми) об'єднуються навколо міждисциплінарних зв'язків, інформації суміжних понять за видами мистецтв чи засобами їх виразності. «Дуальні» теми відокремлюються та вивчаються в процесі засвоєння фахових предметів відповідно до формоутворюючих принципів, універсальних понять, спільних мистецьких категорій, «образів-аналогій».

Література:

1. Масол Л. М., Очаковська Ю. О., Беземчук Л. В., Наземнова Т. О. Вивчення музики в 1-4 класах: навч.-метод. посіб. для вчителів. Харків: Скорпіон, 2003. 144 с.
2. Михайличенко О. В. Основи загальної та музичної педагогіки: теорія та історія: навч. посіб. для студентів музичних спеціальностей. Суми: Вид-во «Наука», 2004. 210 с.
3. Михаськова М.А. Система формування професійного досвіду музично-педагогічної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва: дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: 13.00.04 / Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, Хмельницький, 2020. 556 с.
4. Просіна О. В. Технології інтегрованого викладання предметів «Мистецтво» та «Художня культура» в загальноосвітній школі. Луганськ: СПД Резников В. С., 2007. 200 с. URL: <http://www.airo.com.ua/sutnist-integratsiyi-v-shkilniy-mistetskiy-osviti/> (дата звернення 23.10.2019).

5. Katerynych, P. (2023). Diverse News For Young Minds: Scandinavian Perspectives. *Obraz*, 2023. Vol.1 (41). P. 77–88. [https://doi.org/10.21272/Obraz.2023.1\(41\)-77-88](https://doi.org/10.21272/Obraz.2023.1(41)-77-88) На сайті видання: https://obraz.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/8_Katerynych_2023_1_41.pdf

References:

1. Masol L. M., Ochakovska Yu. O., Bezemchuk L. V., Nazemnova T. O. *Vyvchennia muzyky v 1-4 klasakh [Studying music in grades 1-4]: navch.-metod. posib. dlia vchyteliv*. Kharkiv: Skorpion, 2003. 144 s. [in Ukrainian].

2. Mykhailychenko O. V. *Osnovy zahalnoi ta muzychnoi pedahohiky: teoriia ta istoriia: [Basics of general and musical pedagogy: theory and history] navch. posib. dlia studentiv muzychnykh spetsialnostei*. Sumy: Vyd-vo «Nauka», 2004. 210 s. [in Ukrainian].

3. Mykhaskova M.A. *Systema formuvannia profesiinoho dosvidu muzychno-pedahohichnoi diialnosti maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva [System of Professional Experience Formation of Music-Pedagogical Activity of the Future Teachers of Music Art]: dys. na zdobuttia nauk. stupenia doktora ped. nauk: 13.00.04 / Khmelnytska humanitarno-pedahohichna akademiia, Khmelnytskyi, 2020. 556 s. [in Ukrainian].*

4. Prosina O. V. *Tekhnolohii intehrovanoho vykladannia predmetiv «Mystetstvo» ta «Khudozhnia kultura» v zahalnoosvitnii shkoli*. Luhansk: SPD Rieznykov V. S., 2007. 200 s. Retrieved from <http://www.airo.com.ua/sutnist-integratsiyi-v-shkilnyy-mistetskiy-osviti/> [in Ukrainian].

5. Katerynych, P. (2023). Diverse News For Young Minds: Scandinavian Perspectives. *Obraz*, 2023. Vol. 1 (41). P. 77–88. [https://doi.org/10.21272/Obraz.2023.1\(41\)-77-88](https://doi.org/10.21272/Obraz.2023.1(41)-77-88) On the website of the publication: https://obraz.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/8_Katerynych_2023_1_41.pdf